

Voor de klas

Van Merel van Vroonhoven verscheen
eveneens bij Ambo|Anthos *uitgevers*

De stap

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Merel van Vroonhoven

Voor de klas

De mooiste verhalen van
een 'ervaren beginner'

Ambo|Anthos
Amsterdam

Voor mijn ouwetjes

Deze columns zijn in de periode van september 2019 tot juli 2022 verschenen in de zaterdaguitgave van *de Volkskrant*. Om redenen van privacy zijn sommige namen, zoals die van de leraren en leerlingen, veranderd.

ISBN 978 90 263 6113 5
© 2022 Merel van Vroonhoven
Omslagontwerp Margo Togni
Omslagillustratie © Rebecca Fertinel

Verspreiding voor België:
Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voorwoord

Het moet ergens in de zomer van 2019 zijn geweest dat een van onze verslaggevers liet weten dat Merel van Vroonhoven geen belangstelling had voor een interview. Ze wilde wel een column schrijven voor *de Volkskrant* over haar stap van de bestuurskamers naar het onderwijs.

Ik verwachtte er aanvankelijk weinig van. Bestuurders hebben de neiging in abstracties te praten en schrijven. Wie jarenlang in bestuurskamers heeft doorgebracht, denkt en spreekt in processen en procedures en niet in beelden en anekdotes. De taal is meestal doodgeslagen. Of althans dat dacht ik.

Tegelijkertijd was de overstap zo wonderbaarlijk dat ik graag met haar kennis wilde maken. En dus fietste ik op een mooie zomerse dag naar het hoofdkantoor van de Autoriteit Financiële Markten aan de Vijzelgracht.

Merel van Vroonhoven bleek in niets een stijve bestuurder die continu op zijn of haar hoede is, het type bestuurder dat ik in mijn journalistieke leven zo vaak had ontmoet. Het bleek een spraakwaterval. Een vat vol verhalen. Iemand die met een feilloze analytische blik en een genadeloze eerlijkheid naar zichzelf en de wereld keek en die – dat bleek al heel snel – het hart precies op de juiste plaats had.

Als je zo goed kunt vertellen, dan kun je ook goed schrijven, concludeerde ik overmoedig. Maar belangrijker nog: haar geluid moest worden gehoord. Desnoods zou ik zelf elke keer de eindredactie onder mijn hoede nemen om er samen een mooi stuk van te maken.

Merel van Vroonhoven had als bestuurder bij ING, NS en de toezichthouder Autoriteit Financiële Markten alle grote maatschappelijke transformaties van nabij meegemaakt. Ze stond er met haar neus bovenop toen de markt vanaf de jaren negentig steeds meer ruimte kreeg, toen het managementdenken niet alleen het bedrijfsleven ging beheersen, maar ook de overheid binnensloop.

Dat juist zij besloot om haar leven over een heel andere boeg te gooien, vond ik een belangrijk teken des tijds. Ze kon uitgroeien tot een symbool van de tegenbeweging, hoopte ik. Van een maatschappelijke stroming waarin menselijkheid, in plaats van spreadsheets en algoritmes, weer de basis wordt van ons handelen, waarin leraren en andere professionals weer autonomie en vertrouwen krijgen en zich niet voortdurend administratief hoeven te verantwoorden.

Toen ik haar voorstelde of ik haar eerste column op deze wijze zou inleiden, reageerde ze afhoudend. 'Ik moet eerst het vak maar eens leren, daar moeten de columns in eerste instantie over gaan.' Ze was al te lang symbool en uithangbord geweest. De bedoeling van haar overstap was nu juist om kleiner te leven, om zich puur op haar klas te richten en op de kinderen die extra aandacht nodig hadden.

Vanaf de eerste column was een verdere introductie ook helemaal niet nodig. Sommige schrijvers hebben enige tijd nodig voor ze hun stem hebben gevonden. Ze had die van haar direct te pakken. In elke column staat een mens centraal, een kwets-

baar mens meestal. Een mens dat moeite heeft om aan de eisen van de samenleving te voldoen.

En in bijna elke column zet ze ook haar visie op de Nederlandse bestuurscultuur neer. Een alinea is vaak genoeg. ‘Risicomijdende kinderen worden later risicomijdende beleidsmakers, politici en bestuurders, die zekerheid zoeken in steeds maar meer regels en procedures’, schreef ze in haar tweede column. ‘Het is de plaag van deze tijd.’

Of even later: ‘Uit mijn tijd bij de AFM weet ik dat goed gedrag stimuleren vaak een effectievere vorm van toezicht is dan uitsluitend achteraf straffen.’

Als verslaggever tijdens de financiële crisis zag ik dat ethiek geen rol meer leek te spelen in het economisch verkeer. Fundamentele beslissingen werden overgelaten aan de markt. De markt bepaalde bijvoorbeeld de salarissen aan de top, niet onze eigen inzichten over wat eerlijk is en wat niet. De markt bepaalde ook de salarissen en arbeidsvoorwaarden aan de onderkant van de arbeidsmarkt, die in tegenstelling tot aan de bovenkant steeds slechter werden.

Merel van Vroonhoven was een bestuurder die wel ethisch dacht. Die het, haar positie als topvrouw van de Autoriteit Financiële Markten opgevend, helemaal niet nodig vond om veel te verdienen. Ze vond het haar plicht om iets terug te doen voor de samenleving die zo goed voor haar eigen zoon had gezorgd.

De gemiddelde mens kan zo’n overstap helemaal niet aan. Die is zo vergroeid met de baan die hij of zij heeft en de maatschappelijke status die dat met zich meebrengt, dat een overstap tot een diepe en langdurige identiteitscrisis zou leiden. Je moet jezelf opnieuw uitvinden.

De eerste maanden twijfelde ik nog weleens of ze het vol zou houden. Vooral als ze weer een openhartige column had ge-

schreven over haar worstelingen om het vak onder de knie te krijgen. Ze zakte geregeld door de grond of plofte ontredderd op een stoel.

‘Als zij-instromer is je grootste worsteling dat je van de ene op de andere dag voor je gevoel niets meer voorstelt en nergens meer bij hoort. Je bent een beginneling, die struikelend en fouten makend probeert zich het vak van leraar eigen te maken.’

Als leraar moet je op zoek naar een geheel nieuwe taal, ontdekte ze in de zomer van 2020.

‘Waarschijnlijk is het een van mijn belangrijkste lessen van afgelopen schooljaar. De noodzaak om mijn taalgebruik aan te passen: duidelijker, concreter en ondubbelzinniger. Wat nog niet altijd meevalt, want het tenenkrommende kantoorejargon zit dieper in mij verankerd dan me lief is. Decennialang tikte ik zaken af (nam besluiten) in meetings (vergaderingen) en creëerde ik draagvlak (zocht medestanders) voor een nieuwe aanvliegroute (plan van aanpak). Om nog maar te zwijgen over de neiging van bestuurders om iets wat moeilijk of ingewikkeld is in bedekte termen te verhullen. Ook ik gebruikte het woord “afslanken” als eufemisme voor “bezuinigen” of zei weleens “iemand’s inbreng mee te nemen” in plaats van gewoon te zeggen dat ik het niets vond.’

Deze confrontaties tussen haar oude en haar nieuwe bestaan geven de columns een onderhuidse spanning en laten scherp zien wat er mis is in bestuurlijk Nederland. De kloof tussen de werkvloer en het abstracte schimmenspel aan de top van bedrijven en organisaties is te groot geworden.

De grote verdienste van de columns is dat ze laat zien dat

het bestaan van leraar veel waardevoller is dan het bestaan van bestuurder. In de Nederlandse samenleving is de misvatting ontstaan dat een ‘goede baan’ een baan is met goede arbeidsvoorwaarden. Wie het best betaald krijgt heeft de beste baan, een direct voortvloeiend van de dominantie van het marktdenken. Van Vroonhoven laat elke week zien dat een baan waarin je de levens van kinderen kunt verbeteren, veel meer voldoening geeft. In een column uit mei 2020 rekt ze af met haar oude milieu.

“Mis je het niet, je baan als bestuursvoorzitter?”, vraagt de oud-collega zonder op te kijken van zijn mobiel. “Zo anders dan een juf met vijftientig kindertjes in een klas. Is dat niet een wat kleine wereld, voor iemand zoals jij?” Ik hoor de spot in zijn stem.’

Vervolgens vertelt ze hem over Ayub, een leerling van Somalische afkomst die aanvankelijk moeilijk mee kon, maar nu een rapport met alleen maar voldoende liet zien. Vol trots.

‘Kijk, daarom wil ik leraar worden. De ontwapenende lach van Ayub. En van al die andere kinderen, die ik de komende jaren in mijn klas zal ontmoeten. Een trotse blik bij een goed rapport, de zichtbare vreugde bij de ontdekking van een nieuw inzicht. Of de eigenwijze, eerlijke feedback die een kind je zomaar geven kan. Het zijn al die kleine, unieke momenten samen. Ja, het lijkt misschien klein, maar wat kan er groter zijn dan dat?’

En ze heeft gelijk natuurlijk.

Pieter Klok,
hoofdredacteur van *de Volkskrant*

Een beginneling, die struikelend en fouten makend probeert zich het vak van leraar eigen te maken

Voor het eerst in lange tijd kwam er weer een brief met de post. Deze keer niet in een vertrouwde blauwe envelop of van geschept papier met een zwarte rand eromheen, maar een witte met het logo van de Autoriteit Financiële Markten erop. Twee kantjes met daarop nauwkeurig vermeld wat ik nog verplicht ben te doen nu ik de deur van het pand aan de Amsterdamse Vijzelgracht definitief achter me dichttrek. Het doet me even slikken.

Saldo resterende vakantiedagen doorgeven, mijn kast op kantoor leegmaken, de toegangspas inleveren en mijn laptop, iPad en mobiele telefoon. Mijn telefoonnummer mag ik meenemen.

O ja, of ik ook het exitformulier wil invullen en de functietitel ‘voorzitter van het bestuur van de AFM’ van mijn LinkedIn-profiel wil verwijderen. Welke functietitel er dan moet komen, daar rept de brief niet over.

Hoe noem ik mezelf daar dan? Zij-instromer? Wat is dat in vredesnaam voor beroep? Pabostudent dan? Ze zien me aankomen: een vrouw van middelbare leeftijd die een leesbril nodig heeft om de lesstof te kunnen lezen. Meld ik erbij dat ik in mijn vorige leven een hele mevrouw was, met een auto met chauff-

feur en andere privileges? Moet ik zeggen dat ik geen secretaresse meer heb via wie ze me kunnen bereiken? Dat ik nu zelf mijn agenda bijhoud, die dus vol staat met dubbele en verkeerd geplande afspraken?

Is het überhaupt nog relevant om te vermelden wat ik hiervoor deed? Resultaten uit het verleden bieden immers geen garantie voor de toekomst. Help, wie ben ik nog?

Als zij-instromer is je grootste worsteling dat je van de ene op de andere dag voor je gevoel niets meer voorstelt en nergens meer bij hoort. Je bent een beginneling, die struikelend en fouten makend probeert zich het vak van leraar eigen te maken. Daar sta je dan, in een klas vol verwachtingsvolle kinderen die heel goed doorhebben dat je geen doorgewinterde meester of juf bent en daar dankbaar gebruik van maken.

Niet het feit dat je een nieuw vak moet leren of tig jaar werkervaring aan de wilgen hebt gehangen, niet het inkomensverlies, maar het verlies van professionele identiteit ervaart de zij-instromer als grootste obstakel. Het ontbreken van een antwoord op de vraag: 'Wie ben ik nog?' Dat is doodeng in een tijd waarin ons werk een groot deel van onze identiteit bepaalt.

Ik ben niet de enige zij-instromer met deze worsteling. Bij de Engelse organisatie Now Teach, die ik onlangs bezocht, hebben ze dat haarfijn in de gaten. Zij-instromers kunnen daar hun dilemma's en ervaringen delen. Zo voelt de voormalige dokter, advocaat of bankdirecteur zich weer onderdeel van een groep. Samen met al die andere 'ervaren beginners' vindt hij een nieuwe identiteit. Hierdoor loopt hij niet gillend weg als het tegenzit, maar gaat door en wordt succesvol in zijn nieuwe vak.

Terwijl ik mijn AFM-spullen in een doos stop en het exitformulier invul, denk ik terug aan dat bezoek.

Met hernieuwd zelfvertrouwen typ ik in het vakje FUNCTIE-

TITEL op mijn LinkedIn-profiel: 'Ik ben Merel, een ervaren beginner.'

Juf Gerda heeft gelijk: risicomijdende kinderen worden later risicomijdende beleidsmakers

Met strenge blik en schelle stem stapt ze kordaat het klaslokaal binnen: ‘Goedemiddag, ik ben Gerda, zesenzestig jaar oud en dit is mijn laatste les, want over twee weken ga ik met pensioen.’

‘Eindelijk!’ lijkt de net iets te opgewekte toon in haar stem te verraden.

Wat moet dit worden? Een vol uur luisteren naar een verzuurde oude taart die haar lesje afdraait en niet kan wachten tot ze de deur achter zich kan dichttrekken. Hadden ze bij de pabo niet een ander kunnen uitkiezen voor onze eerste les?

Al snel blijkt dat ik het helemaal verkeerd zie. Hier staat een juf die haar vak op en top meester is. Gerda brengt meer dan veertig jaar ervaring over de bühne met een souplesse en zelfverzekerdheid waarvan wij als pabostudenten alleen maar durven dromen.

Vandaag geeft ze ons een les in schrijven. Want ondanks alle tablets, toetsen- en digiborden waarmee kinderen opgroeien, blijft goed leren schrijven – dus met pen en papier – van groot belang: voor de ontwikkeling van fijne motoriek, voor het stimuleren van samenwerking tussen je hersenhelften en je ruimtelijk inzicht. Maar schrijven leer je niet door voortdurend krampach-

tig in je pen knippen of door uren achter je tafeltje zitten. Schrijven leer je door te bewegen. ‘Hup, hup, opstaan allemaal!’ roept ze ongeduldig. En voor ik het doorheb, sta ik samen met mijn volwassen klasgenoten een soort van ‘hoofd, schouders, knie en teen’-oefening te doen. Ik gniffel zachtjes: mijn voormalige collega’s zouden me eens moeten zien.

De voorstelling van juf Gerda gaat verder. We hangen aan haar lippen. Vele generaties kinderen gingen ons voor. Ze vertelt over een van hen, een jongetje van vijf dat na school apetrots zijn tekening liet zien aan zijn ouders. Met prachtige kleuren had hij het blad gevuld en zich van de voorbedrukte tractor niets aangetrokken. ‘Mooi hoor,’ zei moeder enigszins bedrukt, ‘maar de volgende keer wel binnen de lijntjes kleuren, lieverd.’ Bedremmeld droop het jongetje af. Gerda gruwelt ervan. ‘Binnen de lijntjes, hoe kom je erbij? Voorbedrukte kleurplaten, die zouden verboden moeten worden! Zo maak je van kinderen risicomijders.’

Ze heeft gelijk. Risicomijdende kinderen worden later risicomijdende beleidsmakers, politici en bestuurders, die zekerheid zoeken in steeds maar meer regels en procedures. Het is de plaag van deze tijd.

Na afloop van de les loop ik naar mijn fiets. Op het schoolplein hebben enkele jongetjes hun rugzakken achter elkaar op de grond gelegd. Ze houden een wedstrijd wie er – na een flinke aanloop – over de meeste tassen kan springen. Elke keer komt er een rugzak bij. Ik schrik; stel dat er eentje met zijn kop op de tegels valt? Dan kan-ie linea recta door naar het ziekenhuis. Zonder lang na te denken loop ik op de jongens af om ze te waarschuwen. Maar net als er weer eentje een aanloopje neemt, hoor ik achter me de inmiddels vertrouwde schelle stem van juf Gerda: ‘Zet ’m op jongen, spring zo ver mogelijk, je kunt het!’

De wet van de toenemende onzekerheidstolerantie: daar brengt zelfs mijn innerlijke criticus niets tegen in

Ken je dat gevoel, dat je een ingrijpende keuze hebt gemaakt, je er helemaal senang mee bent en dat je dan opeens uit het niets toch de zenuwen krijgt? En steekt er dan ook zo'n stem vol verwijten de kop op?

Die van mij heeft sinds vanochtend weer haar intrek genomen in mijn hoofd. Ze legt me haarfijn uit waarom het vooral een onzalig en dom idee was om op mijn eenenvijftigste een topfunctie te verlaten. Hoe ik het in mijn bolle hoofd heb gehaald om te denken dat ik nu nog leraar kan worden. Of ik soms vergeten ben dat je geestelijke vermogens gierend achteruitgaan als je ouder wordt.

Ik ken haar wel, dat kruiperige, negatieve kring. Het is mijn innerlijke criticus. Drizella noem ik haar, naar de akelige stiefzus van Assepoester. Ik ken haar mijn hele leven al. Stapels zelfhulpboeken heb ik verslonden om van haar af te komen, of beter nog: haar niet te serieus te nemen. Je moet haar niet van je af schudden, je moet haar omarmen en liefdevol behandelen. Nou, zo makkelijk is dat niet. Zelfs niet op je eenenvijftigste.

En dan al die mensen die mij vertellen hoe dapper en moedig ze het vinden. Goed bedoeld, hoor, maar moet je echt zo dap-

per en moedig zijn om op latere leeftijd je carrière een andere wending te geven? Een leven lang leren is toch het devies, nu we almaar ouder worden en langer moeten werken? Het is zelfs overheidsbeleid, praat ik mezelf moed in.

Het mag niet baten, al mijn jarenlang zorgvuldig opgebouwde zelfverzekerdheden zijn met de noorderzon vertrokken. Waar ben ik toch zo bang voor? De afkeurende blikken van de pabodocenten, de rode pen van mijn stagebegeleidster? Dat ik geen plaatje krijg, en geen krul in mijn schrift? Dat ik geen orde kan houden en de kinderen met stoelen gaan gooien? Dat ik mij het vak niet meer eigen maak?

Volgens mijn pabodocent is het een bekend fenomeen, dat gevoel van onzekerheid bij zij-instromers. Uit onderzoek blijkt dat wanneer iemand succesvol is in een baan (en het langer doet) de hoeveelheid onzekerheid die hij aankan afneemt. Dat wordt afnemende onzekerheidstolerantie genoemd. En dat geldt dan in een baan die je door en door kent. Wat nu als je een heel nieuw vak gaat leren, waarin je per definitie veel fouten gaat maken? Mijn pabo heeft besloten het aantal pagina's dat je mag inleveren te maximaliseren. Zij-instromers schijnen zo hun best te doen dat ze van elke eenvoudige opdracht een complete afstudeerscriptie maken. Veel tekst als bescherming tegen onzekerheid.

Fijn om te weten, hoor, dat ik in die valkuil kan storten. Wat moet ik met deze wetenschap? Ik besluit het een van mijn puberzonen te vragen. Hij kijkt verstoord op van zijn mobieltje: 'Nou, mam, dan is het toch heel simpel? Als je zekerheid afneemt met meer ervaring, dan neemt die met minder ervaring toe.'

Ik kijk hem dankbaar aan.

De wet van de toenemende onzekerheidstolerantie. Daar brengt zelfs Drizella niets tegen in.

Zo welkom als ik me hier in de Haagse Molenwijk voel heb ik me op de Zuidas niet zo vaak gevoeld

Mijn stageschool is bekend. Eindelijk. Na wekenlang met mijn neus in de boeken te hebben gezeten, is daar het verlossende bericht. Even geen beroepsproducten, prestatie-indicatoren en persoonlijke ontwikkelplannen, maar gewoon de klas in. In mijn eigen woonplaats Den Haag.

Het adres herken ik niet, ook niet van de voetbalwedstrijden van zoonlief in de uithoeken van de stad. Google Maps geeft uitsluitel: de school ligt in Molenwijk, in stadsdeel Laak. Al snel besef ik dat mijn werk zich de komende maanden in een heel andere omgeving zal afspelen dan die van mijn vorige baan, de Amsterdamse Zuidas; de wereld van glimmende wolkenkrabbers en havermelk-cappuccino drinkende yuppen in Italiaanse maatkleding.

Hoe meer ik googel, des te meer verontrustende berichten ik lees: AANHOUDEnde AUTOBRANDEN IN MOLENWIJK, MELDING VAN EEN SCHIETINCIDENT IN WOONWIJK BIJ DE NOORDPOLDERKADE, BEWONERS IN ACTIE TEGEN SCHIMMEL IN DE SOCIALE WONINGBOUW. Berichten over armoede, schulden, hoge werkloosheid en criminaliteit. Met 16.700 euro is het gemiddelde jaarinkomen in de multiculturele Molenwijk een van

de laagste in Nederland. Van dat bedrag een heel gezin onderhouden: het is nauwelijks voorstelbaar.

Een halfuur later en nog geen 5 kilometer van mijn huis stap ik een compleet andere wereld in. Ik loop langs Poolse winkels, Marokkaanse theehuizen, Surinaamse bars en Turkse kappers. Mijn school bevindt zich in een woonblok naast een gebedshuis en een coöperatieve theetuin. Ik bel aan, een vriendelijke mevrouw komt naar buiten. En met haar een walm van specerijen en oosters eten. ‘Wat ruikt het hier lekker!’ zeg ik. ‘Ja,’ antwoordt ze, ‘boven de school is een Hindoestaans bejaardenhuis en op dinsdag wordt er voor de hele week gekookt.’ Ze wijst me de lerarenkamer. De kleine ruimte staat propvol met vrolijk kwebbelende Marokkaanse moeders, die pleinwacht houden als zo dadelijk de grote pauze begint. Wat onwennig stel ik me voor als de nieuwe stagiaire. ‘Welkom, welkom!’ roepen ze in koor.

Dan ontmoet ik Seval, mijn stagebegeleidster. Ze neemt me mee naar de klas. Zesentwintig kinderen staan keurig in een rijtje. Van elk van hen krijg ik een hand: Destiny, Yassim, Emirhan, Abdellah, Laila, Jaroslaw, Zaineb. Naarstig zoek ik naar een ezelsbruggetje om hun namen te onthouden. Tevergeefs.

Gelukkig is er vandaag een jarige, Emirhan. Hij mag een klasgenoot aanwijzen die een liedje mag uitkiezen. Samen zingen, dat scheidt een band, denk ik opgelucht. Het meisje naast mij – ik herinner me dat ze Fatima heet – kiest voor ‘Happy Birthday’. In het Marokkaans. Hier heb ik niet op gerekend. Ze ziet de schrik in mijn ogen en fluistert zachtjes: ‘Geef niet, hoor, juf Merel, u leert het vanzelf. En anders help ik u wel.’

Na haar geruststellende woorden geef ik me neuriënd over aan de onbekende klanken. Het zal nog wel even duren voor ik alle namen goed kan uitspreken en met ‘Sana Helwa Ya Gameel’ kan meezingen. Maar zo welkom als ik me hier in de Haagse

Molenwijk voel, heb ik me als toezichhouder bij de bankiers en accountants op de Zuidas niet zo vaak gevoeld.